

माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता, मानसिक
स्वास्थ्य आणि शैक्षणिक संपादनूक यावर प्रसार
माध्यमाचा होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालयाच्या पीएच्.डी. (शिक्षणशास्त्र)
पदवीसाठी सादर केलेला शोधप्रबंध

संशोधिका

कु. जयश्री प्र. सावळे

एम.ए. (मानसशास्त्र), एम.एड., एम.फिल.

मार्गदर्शक

डॉ. हृषीकेश दलाई

सहाय्यक प्राध्यापक

पदव्युत्तर शिक्षण विभाग

क.का.सं.वि., रामटेक

पदव्युत्तर शिक्षण विभाग
कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय
रामटेक, जि. नागपूर (महाराष्ट्र)

२०१८

प्रतिज्ञापत्र

मी प्रतिज्ञापूर्वक नमूद करते की, "माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता, मानसिक स्वास्थ्य आणि शैक्षणिक संपादनूक यावर प्रसार माध्यमाचा होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास" या शीर्षकांतर्गत केलेले संशोधन कार्य मी स्वतः केलेले असून प्रस्तुत शोध प्रबंध हा कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालयाच्या शिक्षणशास्त्र शाखेतील आचार्य पदवीकरिता सादर करित आहे.

मार्गदर्शकांकडून मिळालेले सुयोग्य मार्गदर्शन तसेच संदर्भ पुस्तकातील व पूर्व संशोधनातील संदर्भ या व्यतिरिक्त अन्य कोणतीही माहिती यात समाविष्ट केलेली नाही. संबंधित संदर्भाचा संदर्भ ग्रंथ सूचीमध्ये यथोचित उल्लेख केलेला आहे. प्रस्तुत शोधप्रबंध अन्य कोणत्याही विद्यापीठास सादर केलेला नाही असे मी प्रतिज्ञापूर्वक जाहीर करते.

स्थळ : नागपूर

दिनांक :

संशोधिका

कु. जयश्री प्र. सावळे

मार्गदर्शकाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालयाने निर्धारित केलेल्या अटीनुसार **कु. जयश्री प्र. सावळे** यांनी "माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता, मानसिक स्वास्थ्य आणि शैक्षणिक संपादनूक यावर प्रसार माध्यमाचा होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास" या विषयावर संशोधन कार्य माझ्या मार्गदर्शनाखाली व्यवस्थितपणे पूर्ण केले असून ते 'आचार्य' या पदवीसाठी सादर करण्याच्या योग्यतेचे आहे.

प्रस्तुत शोधप्रबंध त्यांच्या स्वतःच्या कार्याची निष्पत्ती असून त्यांचे संशोधन कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालयाच्या पीएच.डी. (शिक्षणशास्त्र) अध्यादेशातील तरतुदींना अनुसरून आहे असे मी प्रमाणित करतो.

स्थळ : नागपूर.

दिनांक :

मार्गदर्शक

डॉ. हृषीकेश दलाई
सहाय्यक प्राध्यापक
पदव्युत्तर शिक्षण विभाग
क.का.सं.वि., रामटेक

ऋणनिर्देश

"पूर्णत्वाची गोडीच अविट" अशाच गोड्या अनुभव घेण्याची संधी मला कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक येथे शिक्षणशास्त्र आचार्य पदवीकरिता सादर कराव्या लागणाऱ्या शोध प्रबंधाने मिळवून दिली आणि म्हणूनच प्रस्तुत प्रबंध विद्यापीठास सादर करताना मला मनस्वी आनंद होत आहे.

प्रस्तुत कार्यपूर्तीसाठी ज्याचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले त्याचा ऋणनिर्देश करणे माझे कर्तव्य ठरते. प्रस्तुत संशोधनासाठी मला मार्गदर्शक म्हणून लाभलेले आदरणीय डॉ. हृषीकेश दलाई सर यांनी मला अत्यंत मोलाचे मार्गदर्शन केले त्यांच्या मार्गदर्शनामुळेच सादर संशोधन पूर्णत्वास गेले म्हणून मला त्यांच्या ऋणातच राहायला आवडेल.

तसेच डॉ. ललिता चंद्राते मॅडम, अधिष्ठाता, शिक्षणशास्त्र संकाय, कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक यांनी मला अगदी सुरुवातीपासून तर आतापर्यंत प्रत्येक कार्यात मदत केली व अमूल्य मार्गदर्शन केले त्याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे. त्याचप्रमाणे पदव्युत्तर शिक्षण विभागाच्या विभाग प्रमुख डॉ. कीर्ती सदार मॅडम तसेच डॉ. अमोल मांडेकर सर, डॉ. राजश्री मेश्राम मॅडम यांनी वेळोवेळी मार्गदर्शन केले त्याबद्दल मी त्यांची आभारी आहे. त्याचप्रमाणे आमचे ग्रंथपाल डॉ. दीपक कापडे यांनी मला वेळोवेळी पुस्तकांची मदत केली त्याबद्दल मी त्यांची आभारी आहे. तसेच डॉ. बऱ्हाटे सर यांचे मी आभारी आहे.

संशोधन कार्य करीत असतांना सातत्याने प्रोत्साहन देणाऱ्या माझ्या मैत्रीणी मयुरी सावरकर, सुषमा धांदे, नितीन जहागीरदार, आनंद चटपल्लीवार, संजना चटपल्लीवार, मंजू नायडू यांची सुद्धा मी आभारी आहे.

त्याचप्रमाणे ज्यांच्याशिवाय माझे संशोधनकार्य पूर्ण होवू शकले नसते असे माझे पती श्री. प्रमोद भामकर व माझी मुलगी प्राची ह्यांच्या मी सदैव ऋणात राहू इच्छिते. ज्यांच्या सहकार्याशिवाय मी हे कार्य कधीच पूर्ण करू शकले नसते ते माझे सासु, सासरे, आई, वडील माझ्या बहिनी भारती, विद्या, शुभांगी ह्यांच्या सहकार्याबद्दल मी त्यांचे आभारी आहे.

संगणकाचा सखोल अभ्यास असणारे व संशोधनाला अचूक, आकर्षक व मूर्तरूप देणारे नेरकर कॉम्प्युटरचे संचालक श्री प्रविण नेरकर, सौ. अरूणा नेरकर यांनी संशोधन वेळेवर पूर्ण करण्यास केलेल्या परिश्रमाबाबत मी त्यांची मनःपूर्वक आभारी आहे

या संशोधनाकरिता कळत नकळत मदत करणाऱ्या सर्व मित्र मैत्रिणींची मी आभारी आहे. प्रबंधास पूर्णत्वास नेण्यास मला बुद्धी व शक्ती देणाऱ्या ईश्वराची मी आयुष्यभर ऋणी राहिल.

शेवटी प्रस्तुत संशोधनासाठी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षरित्या ज्या मान्यवरांचे सहकार्य लाभले त्या सर्वांचे मी मनापासून आभार व्यक्त करते.

कु. जयश्री सावळे

अनुक्रमणिका

प्रकरण	विवरण	पृ.क्र.
•	मुखपृष्ठ	i
•	प्रतिज्ञापत्र	ii
•	प्रमाणपत्र	iii
•	ऋणनिर्देश	iv
•	अनुक्रमणिका	vi
•	सारणी सूची	x
•	आलेख सूची	xii
१	प्रस्तावना	१-३८
	१.१ प्रास्ताविक	१
	१.१.१ वृत्तपत्राचा इतिहास	२
	१.१.२ प्रसार माध्यमांचे प्रकार	५
	१.१.३ दृक-श्राव्य प्रसार माध्यमे	७
	१.१.४ प्रसार माध्यमाचे दुष्परिणाम	१९
	१.१.५ प्रसार माध्यमाचे फायदे	२०
	१.१.६ विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीवर होणारे परिणाम	२१
	१.१.७ अध्ययन प्रक्रियेवर परिणाम करणारे घटक	२२
	१.१.८ मानसिक आरोग्य (स्वास्थ्य)	२४
	१.१.९ मानसिक स्वास्थाची कारणे	२५
	१.१.१० सर्जनशीलता (Creativity)	२८
	१.२ संशोधनाचे महत्त्व आणि आवश्यकता	३१
	१.३ संशोधनाचे विधान	३३
	१.४ संशोधनातील पदांच्या कार्यात्मक व्याख्या	३३
	१.५ संशोधनाची उद्दिष्ट्ये	३४
	१.६ संशोधनाची गृहीतके	३४

	१.७ संशोधनाच्या परिकल्पना	३५
	१.८ व्याप्ती व मर्यादा	३६
	● संदर्भ सूची	३७
२	पूर्वसंशोधनाचा आढावा	३९-१०४
	२.१ प्रास्ताविक	३९
	२.२ संबंधित साहित्याचा अर्थ	४०
	२.३ संबंधित साहित्याचा आढावा घेण्याचे महत्त्व	४१
	२.३.१ पूर्व संशोधनाच्या अभ्यासाची उद्दिष्ट्ये	४२
	२.३.२ पूर्व संशोधनाच्या अभ्यासाची आवश्यकता	४३
	२.४ संशोधन समस्येशी निगडित साहित्याचा आढावा	४४
	२.५ संशोधनाचे फायदे	४४
	२.६ पूर्व संशोधनाचा आढावा	४५
	२.७ प्रस्तुत संशोधनाचे वेगळेपण	९७
	● संदर्भ सूची	९९
३	संशोधन पद्धती, साधने व कार्यवाही	१०५-१४५
	३.१ प्रस्तावना	१०५
	३.२ संशोधनाचा अर्थ	१०६
	३.३ शैक्षणिक संशोधन	१०७
	३.४ शैक्षणिक संशोधनाची उद्दिष्ट्ये	१०८
	३.५ शैक्षणिक संशोधनाचे महत्त्व	११०
	३.६ संशोधन पद्धती	१११
	३.७ प्रस्तुत संशोधनाची पद्धती	११३
	३.७.१ सर्वेक्षण पद्धती	११३
	३.७.२ सर्वेक्षण पद्धतीच्या व्याख्या	११४
	३.७.३ सर्वेक्षण पद्धतीची वैशिष्ट्ये	११४
	३.७.४ सर्वेक्षण पद्धतीचे प्रकार	११५
	३.७.५ सर्वेक्षण पद्धतीचे महत्त्व	११६

	३.८ जनसंख्या	११७
	३.९ न्यादर्श	११८
	३.९.१ न्यादर्शाची वैशिष्ट्ये	११९
	३.९.२ न्यादर्श नमुना निवडीची गरज	११९
	३.९.३ न्यादर्शाचे प्रकार	१२०
	३.१० प्रस्तुत संशोधनातील न्यादर्श	१२२
	३.११ संशोधनाची साधने	१२४
	३.११.१ संशोधन साधनांचे प्रकार	१२४
	३.११.२ संशोधन साधनांची निवड	१२५
	३.१२ प्रश्नावली	१२७
	३.१३ प्रश्नावलीची रचना	१३३
	३.१४ पथदर्शक अभ्यास	१४०
	३.१५ सांख्यिकी विश्लेषणासाठी निवडलेले तंत्र	१४२
	३.१६ संशोधनाची प्रत्यक्ष कार्यवाही	१४३
	● संदर्भ सूची	१४४
४	सांख्यिकीय विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	१४६-२१८
	४.१ प्रस्तावना	१४६
	४.२ माहिती विश्लेषण व अर्थनिर्वचनाचे महत्त्व	१४६
	४.३ माहिती संकलनाची पद्धती	१४७
	४.४ सांख्यिकीय तंत्र	१४७
	४.५ प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता, मानसिक स्वास्थ्य आणि शैक्षणिक संपादणुकीचे सांख्यिकीय विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	१५३
	४.६ मुले आणि मुलींच्या सर्जनशीलता, मानसिक स्वास्थ्य, शैक्षणिक संपादणूक आणि प्रसार माध्यमाचा वापर यांचे सांख्यिकीय विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	१६२

	४.७ शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलता, मानसिक स्वास्थ्य, शैक्षणिक संपादनूक आणि प्रसार माध्यमाचा वापर यांचे सांख्यिकीय विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	१७०
	४.८ प्रसार माध्यमाचा वापर आणि विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता, मानसिक स्वास्थ्य व शैक्षणिक संपादनूक यांच्यातील सहसंबंध	१९४
	४.९ परिकल्पनेची पडताळणी	२१२
	● संदर्भ सूची	२१८
५	सारांश, निष्कर्ष, सूचना व शिफारशी	२१९-२२९
	५.१ सारांश	२१९
	५.२ निष्कर्ष	२२०
	५.३ सामान्य निष्कर्ष	२२४
	५.४ शिफारशी	२२६
	५.५ पुढील संशोधनाची दिशा	२२८
	५.६ प्रस्तुत संशोधनातील निष्कर्षांची पूर्व संशोधनातील निष्कर्षांशी तुलना	२२८
	✳ संस्कृत सारांश	२३०-२६५
	✳ संदर्भ ग्रंथ सूची	२६६-२७४
	✳ परिशिष्टे	i - xxix
	१. विनंती पत्र	i
	२. प्रतिसाद प्रमाणपत्र	ii
	३. सर्जनशीलता प्रश्नावली	viii
	४. मानसिक स्वास्थ्य प्रश्नावली	xviii
	५. सर्जनशीलता व मानसिक स्वास्थ्य यावर प्रसार माध्यमाचा होणारा परिणाम	xxii
	६. अध्ययन क्षेत्रदर्शक नकाशा	xxvi
	७. माहिती संकलन करतांनाचे छायाचित्र	xxvii

सारणी सूची

सारणी क्र.	विवरण	पृ.क्र.
४.१	प्रसार माध्यमाच्या वापरानुसार विद्यार्थ्यांचे वितरण दर्शविणारी सारणी	१५३
४.२	प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना	१५६
४.३	प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना	१५८
४.४	प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना	१६०
४.५	मुले आणि मुलींच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना	१६२
४.६	मुले आणि मुलींच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना	१६४
४.७	मुले आणि मुलींच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना	१६६
४.८	मुले आणि मुलींच्या प्रसार माध्यमाच्या वापराच्या मध्यमानाची तुलना	१६८
४.९	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना	१७०
४.१०	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना	१७२
४.११	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना	१७४
४.१२	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या प्रसार माध्यमाच्या वापराच्या मध्यमानाची तुलना	१७६
४.१३	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना	१७८
४.१४	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना	१८०
४.१५	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना	१८२
४.१६	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या प्रसार माध्यमाच्या वापराच्या मध्यमानाची तुलना	१८४

४.१७	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना	१८६
४.१८	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना	१८८
४.१९	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना	१९०
४.२०	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या प्रसार माध्यमाच्या वापराच्या मध्यमानाची तुलना	१९२
४.२१	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	१९४
४.२२	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	१९६
४.२३	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शैक्षणिक संपादणूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	१९८
४.२४	मुले आणि मुली यांच्या प्रसार माध्यमाचा वापर आणि सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	२००
४.२५	मुले आणि मुली यांच्या प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	२०२
४.२६	मुले आणि मुली यांच्या प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शैक्षणिक संपादणूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	२०४
४.२७	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या प्रसार माध्यमाचा वापर आणि सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	२०६
४.२८	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	२०८
४.२९	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शैक्षणिक संपादणूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारी सारणी	२१०

आलेख सूची

आलेख क्र.	विवरण	पृ.क्र.
१	प्रसार माध्यमाच्या वापरानुसार विद्यार्थ्यांचे वितरण दर्शविणारा आलेख	१५५
२	प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१५७
३	प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१५९
४	प्रसार माध्यमाचा उचित वापर करणाऱ्या आणि अति वापर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१६१
५	मुले आणि मुलींच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१६३
६	मुले आणि मुलींच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१६५
७	मुले आणि मुलींच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१६७
८	मुले आणि मुलींच्या प्रसार माध्यमाच्या वापरासंबंधी मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१६९
९	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१७१
१०	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१७३
११	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१७५
१२	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांच्या प्रसार माध्यमाच्या वापरासंबंधी मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१७७
१३	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१७९

१४	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१८१
१५	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१८३
१६	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलांच्या प्रसार माध्यमाच्या वापरासंबंधी मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१८५
१७	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या सर्जनशीलतेच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१८७
१८	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या मानसिक स्वास्थ्याच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१८९
१९	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या शैक्षणिक संपादणुकीच्या मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१९१
२०	शहरी आणि निम-शहरी क्षेत्रातील मुलींच्या प्रसार माध्यमाच्या वापरासंबंधी मध्यमानाची तुलना दर्शविणारा आलेख	१९३
२१	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	१९५
२२	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	१९७
२३	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शैक्षणिक संपादणूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	१९९
२४	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मुलांची सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०१
२५	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मुलींची सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०१
२६	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मुलांचे मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०३
२७	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मुलींचे मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०३
२८	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मुलांची शैक्षणिक संपादणूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०५
२९	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि मुलींची शैक्षणिक संपादणूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०५

३०	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०७
३१	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०७
३२	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांचे मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०९
३३	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांचे मानसिक स्वास्थ्य यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२०९
३४	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक संपादनूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२११
३५	प्रसार माध्यमाचा वापर आणि निम-शहरी क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक संपादनूक यामधील सहसंबंध दर्शविणारा आलेख	२११